

نگران اسناد زنده جنگ باشیم

بازتاب شهادت احمد کاظمی در رسانه‌ها

تبییه و تنظیم: رضامؤمن زاده

دفاع مقدس پرداختند. در عین حال، جامعه ایران با گذشت ۲۷ سال از عمر انقلاب اسلامی و نیز ۱۷ سال از پایان جنگ تحمیلی، در فضای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خاصی به سر می‌برد. در چنین شرایطی، وقوع حادثه‌ای مانند سقوط هواپیمای حامل شهید کاظمی و همراهانش می‌تواند دارای بازتاب ویژه‌ای در سطح جامعه باشد.

در چنین فضایی، نگارنده تلاش کرد تا ذهن خود را فارغ از این شرایط و به شکل تخصصی‌تری متوجه بازتاب‌های این حادثه و همچنین نحوه انعکاس آن در جامعه نماید. به همین دلیل، تقریباً اکثر اظهارنظرها، سخنرانی‌ها و نوشته‌های مربوط را در طول دوره اولین روز شهادت تا اربعین مورد مطالعه و مذاقه قرار داد.

در نگاه اول، احساس می‌شود که جامعه ما تنها پس از شهادت سردار احمد کاظمی با خصوصیات و ویژگی‌های ایشان آشنا شد و بسیاری از افراد حتی نام ایشان را هم به سختی به خاطر

در یک صبح زمستانی، روز نوزدهم دی ماه ۱۳۸۴، ناگهان خبری بر صفحه اول شبکه‌های خبری قرار گرفت. یک هواپیمای نظامی فالکون متعلق به سپاه پاسداران در نزدیکی شهر ارومیه در شمال غرب کشور سقوط کرد و متأسفانه تمامی سیزده سرنشین آن شامل فرمانده نیروی زمینی سپاه و تعدادی از معاونین ایشان، در حالی که در حال انجام مأموریت بودند، به شهادت رسیدند. پس از تأیید این خبر و تنها به فاصله چند ساعت، همان گونه که انتظار می‌رفت، مسئولان و مقامات کشورمان مراتب تأسف خود را از این حادثه غم بار اعلام کردند. از انصاف هم به دور است اگر یادآوری نکنیم که عمق حزن و اندوه در پیام‌ها و بیانیه‌های اعلامی کاملاً مشهود بود. پس از آن و به مناسبت بزرگداشت یاد و خاطره این عزیزان، در شهرهای مختلف کشور مراسم باشکوهی نیز برگزار شد. علاوه بر این، دوستان و هم‌زمان سردار شهید احمد کاظمی با انجام مصاحبه‌ها، سخنرانی‌ها و تک‌نگاشت‌هایی، به بیان ویژگی‌های برجسته این شهید در تمامی زمینه‌ها به ویژه عرصه

می آوردند. البته با توجه به این واقعیت جامعه ایرانی که نخبگان و افراد برجسته تا زمانی که زنده هستند کمتر به آنها توجه می شود و همین که از دست می روند ارزششان هویدامی شود، سعی کرد تا خود را قانع سازد. اما از آنجا که عمق مسئله بسیار وسیع تر و فراتر از موضوع فوق است، نکته حکیمانه دیگری نیز به خاطر آمد مبنی بر اینکه بعضی ها "بودن" شان خود ارزش است. در این راستا، این پرسش طرح می شود که آیا شهید کاظمی به عنوان یکی از فرماندهان دوران دفاع مقدس از جمله این افراد نبود؟

واقعیت آن است که دوران هشت ساله جنگ ایران و عراق از ابعاد مختلفی مورد توجه بوده است. البته در این خصوص انتقاداتی وجود دارد مبنی بر اینکه آن گونه که باید و شاید این جنگ مورد توجه قرار نگرفته است. از این میان، محوری ترین انتقادی که تا کنون وارد شده عدم استفاده از تجربیات آن دوران در حل و فصل مسائل و مشکلات فعلی و آینده کشور است.

با وجود، این بهره گیری از تجربیات آن دوران که نتیجه رویکرد عقلانی به جنگ است، نیازمند الزاماتی چون اراده، برنامه و هدف می باشد. جدای از اینکه این الزامات وجود دارند یا نه، به نظر می رسد نگرانی دیگری که بیش از همه و حتی قبل از هر مسئله ای خودنمایی می کند از دست رفتن عظیم ترین "اسناد زنده" جنگ است..

اسناد زنده جنگ کدامند؟ اسناد زنده جنگ همانا فرماندهان و رزمندگانی هستند که در دوران جنگ توانستند با نبوغ و خلاقیت های خاص خود شیوه های نوین جنگ با دشمن را خلق نمایند و با تغییر دادن سرنوشت جنگ، طرف مقابل را که از تمامی توانمندی های کلاسیک و نظامی بهره می برد مبهوت سازند. اگر چه بسیاری از این اسناد را در زمان جنگ از دست دادیم، لیکن خوشبختانه جمعی از بهترین و برجسته ترین آنها هنوز زنده هستند و متأسفانه نگران از دست دادن آنها نیستیم و تنها پس از رفتن یکی، این نگرانی آن هم فقط برای یک دوره کوتاه مدت از ذهن ما می گذرد و مجدداً تحت تاثیر همان فرهنگ عمومی که در کشورمان حاکم است به فراموشی

سپرده می شوند. این در حالی است که فرماندهان نظامی ما به مثابه سندهای زنده جنگ، در دوران جنگ ساخته شده اند و دیگر امکان ساخت و پرورش چنین افرادی وجود ندارد. به همین دلیل فقدان این افراد ضایعه ای مضاعف برای کشورمان محسوب می شود.

با پذیرش نگرانی فوق، این پرسش به ذهن می رسد که آیا راهی برای رفع این نگرانی ها وجود دارد؟ پاسخ های متعددی می توان برای این پرسش ارائه کرد، لیکن بدون شک نخستین پاسخ، معرفی صحیح و مناسب این اسناد واقعی جنگ در دوران حیات آنها می باشد. اگر چه به نظر می رسد در مورد شهید کاظمی این اتفاق نیفتاد و این می تواند درس عبرتی برای آینده باشد، لیکن پس از شهادت ایشان، ویژگی ها و خصوصیات از این شهید بزرگوار در رسانه ها به چاپ رسید که ذکر آنها می تواند در پیدایش انگیزه برای حفاظت و صیانت از اسناد زنده و واقعی جنگ مؤثر باشد.

به همین منظور در این نوشتار سعی شده است تا با بیان نکات محوری اظهارات، مصاحبه ها و گزارش های نوشته شده در مورد شهید کاظمی، ضرورت صیانت از اسناد زنده و واقعی جنگ که همانا فرماندهان نظامی در دوران حیاتشان هستند به مسئولان و دستگاه های ذی ربط یادآوری شود.

هنگامی که خبرنگار در مصاحبه ای با آقای محسن رضایی در باره شهید کاظمی می پرسد: علاوه بر برخی ویژگی ها که برای همه رزمندگان جنگ جنبه عمومی داشت، چه خصوصیت هایی مختص شهید کاظمی می شناسید؟ آقای رضایی در جواب خود به واژه گادرهای همه جانبه اشاره می کند. وی در توضیح این اصطلاح می گوید که شهید کاظمی یک فرد چند بعدی بود. از یک طرف، فردی سیاسی بود و اکثر تحلیل هایش نزدیک به واقع بود. همچنین یک فرد کاملاً تاکتیکی و عملیاتی بود. علاوه بر آن، فردی با اخلاق و واجد صفات کامل انسانی و نیز به ولایت و نظام و آموزه های امام (ره) هم کاملاً وفادار و معتقد بود.^۱

اگر توصیف آقای رضایی را مبنای نوشتار حاضر قرار دهیم،

به صورت مناسبی می توانیم مجموعه اظهار نظرها در مورد این شهید بزرگوار را در یک چارچوب منظم ارائه نماییم.

تاکتیکی ترین فرمانده

شهید احمد کاظمی، متولد ۱۳۳۷، از بازماندگان اولین گروهی بود که در روزهای اول انقلاب از شهر نجف آباد به لبنان رفت تا در کنار رزمندگان فلسطینی بجنگد. ولی وقتی آشوب های کردستان را می بیند، به کشور باز می گردد و مستقیماً به کردستان می رود تا برای مقابله با ضد انقلاب در غائله کردستان به مجاهدت بپردازد.

با آغاز جنگ تحمیلی برادر کاظمی به جنوب کشور شتافت. علی شمخانی در مورد اولین روزهای حضور شهید کاظمی در جنگ می گوید: «از روزهای آغازین شروع جنگ در منطقه ای در حوالی اهواز اولین خط پدافندی علیه دشمن را ایجاد کرد.» آقای شمخانی در ادامه می گوید: «سردار کاظمی پایه گذار اولین واحد زرهی سپاه پاسداران در ایام دفاع مقدس به شکل منظم بود.»^۱ البته این بیانات آقای شمخانی توسط دیگران این گونه تکمیل شده است که شهید کاظمی نخستین واحد زرهی در جنگ را تنها با تکیه بر امکانات و تجهیزات به غنیمت گرفته شده از دشمن راه اندازی کرد.

توانمندی سردار کاظمی در سازماندهی اولیه، به گونه ای بوده است که از حداقل امکانات و تجهیزات بالاترین بهره دهی را ارائه می کرد. حسین علائی در این خصوص می گوید: «شهید احمد کاظمی توانست در پیرامون خود انسان های بزرگی را جمع و تحت نام تیپ ۸ نجف اشرف سازماندهی نماید و در جریان جنگ استعداد آن را به لشکر ارتقاء دهد.» آقای علائی همچنین می افزاید: «یکی از تاکتیکی ترین فرماندهان سپاه بود که برنامه ریزان عملیات های مختلف با اتکاء به هوش و توان اجرایی امثال او می توانستند سخت ترین و پیچیده ترین طرح ها را برای نبرد با دشمن ارائه دهند.»^۲ محمود احمدپور که در بخشی از زمان جنگ، قائم مقام شهید کاظمی بوده است می گوید: «تیپ نجف را از امکانات دشمن تشکیل داد. در گرفتن غنائم از دشمن خیلی ماهر بود. در فتح المبین از دشمن

توپ های زیادی گرفتیم. دویست سیصد تا توپ گرفته بودیم. توپخانه سپاه و زرهی اش در جنگ از غنائم بود. لشکرهای خط شکن مثل احمد کاظمی از همه زودتر می رسیدند و غنائم می گرفتند.»^۳

محسن رضایی نیز در مورد ویژگی های نظامی احمد کاظمی می گوید: «باید گفت که احمد کاظمی از نظر تخصصی، فنی و نظامی یک کارشناس عملیاتی برجسته بود. به گونه ای که همیشه بیش از یک فرمانده لشکر در عملیاتها اظهار نظر می کرد و به واقع نظریاتش کاملاً منطقی بود. در بعد تاکتیکی نیز نوآوری و خلاقیت بسیاری از خود نشان می داد، چه از لحاظ خط شکنی و چه از لحاظ پیشروی در عمق جبهه دشمن.»^۴

محسن رفیق دوست وزیر سابق سپاه نیز در مورد حضور شهید کاظمی در روزهای اول جنگ می گوید: «اوایل جنگ، حضور سپاه در جبهه ها بدون برنامه ریزی و خود جوش بود. از هر جایی خودشان راه می افتادند و برای جبهه نیرو می فرستادند. حتی در جبهه هم مستقل می جنگیدند یا با هم هماهنگ می شدند. از دو منطقه خیلی به جبهه هانیرو آمد. یکی مشهد بود و دیگری اصفهان. همان اوایل که من هم به عنوان مسئول پشتیبانی جنگ به جبهه جنوب رفته بودم، شهید کاظمی را در اهواز دیدم که از اصفهان آمده بود. یکی از کسانی که تیپ تشکیل داد او بود و بعد فرمانده لشکر شد. هر زمان عملیات پیچیده و بغرنجی پیش می آمد و داوطلب برای این کار لازم بود، به طور قطع یکی از داوطلبان احمد بود. هم در ذهن پیشنهاد دهنده ها او مطرح می شد، هم خودش قبل از هر چیز داوطلب می شد. خط شکن بسیار ورزیده ای بود.»^۵

ویژگی های شهید کاظمی موجب شده است تا فرماندهان نظامی اعتراف نمایند که وی یکی از مانوری ترین یگان های پر قدرت دوران دفاع مقدس یعنی لشکر ۸ نجف اشرف را ایجاد نمود. به همین دلیل لشکر ۸ نجف اشرف در بیش از ۲۲ عملیات که عمدتاً با رویکردی تهاجمی بود شرکت داشت. حضور مؤثر و تعیین کننده در عملیات های ثامن الائمه، بیت المقدس، فتح المبین و طریق القدس و برعهده گرفتن فرماندهی

عملیات‌های بزرگی چون بدر و خیبر از افتخارات این لشکر به فرماندهی شهید کاظمی بود.

سید رحیم صفوی فرمانده کل سپاه پاسداران می‌گوید: «شهید کاظمی در تمامی عملیات‌ها به عنوان فرمانده‌ای بود که با نبوغ و خلاقیت دشمن را به زمین می‌کشانند. هیچ جبهه‌ای در طول هشت سال دفاع مقدس نبود که در مقابل لشکر قهرمان ۸ نجف و فرزندان عزیز بسیجی و پاسدار اصفهان، نجف آباد و بسیاری از شهرهای دیگر که به این لشکر می‌پیوستند، تاب استقامت بیاورد.»^۷ آقای رضایی در این خصوص می‌گوید: «هیچ عملیاتی نیست در طول جنگ اتفاق افتاده باشد و احمد کاظمی و لشکر ۸ نجف اشرف در آن نقش نداشته باشد و نقشش را هم به بهترین شکل انجام می‌داد. دو نفر از فرماندهان عراقی را که ما به اسارت گرفته بودیم، اعتراف کردند که وقتی اسم احمد کاظمی، حسین خرازی یا مهدی باکری می‌آمد، لرزه بر اندامان می‌افتاد و دعا می‌کردیم ماروبه روی این لشکرها نباشیم.»^۸ حسین علانی در اظهار نظری جالب می‌گوید: «اگر بخواهیم ده نفر فرمانده برجسته دوران جنگ را نام ببریم، قطعاً یکی از آنها احمد کاظمی است.»

با اخلاق‌ترین فرمانده

شهید کاظمی از نظر اخلاقی و صفات انسانی به گونه‌ای توصیف شده است که قدرتمندی لشکر ۸ نجف اشرف را بر محوریت همین اخلاق فردی ایشان می‌دانند. آقای علانی در این خصوص می‌گوید: «احمد کاظمی محور بسیار مهمی برای قدرتمندی لشکر نجف بود، یک ستون واقعی بود و انگیزه‌ها و روحیاتش روی همه افراد لشکر و یگان‌ها تأثیر می‌گذاشت. حتی رزمندگان نوع لباس پوشیدنشان را از او تقلید می‌کردند. اینکه گفته شده بود (کونوا دعوات الناس بغير السننکم) واقعاً در وجود احمد کاظمی بود.»^۹

اگر بخواهیم وجه دیگری از تأثیرات اخلاق شهید کاظمی در صحنه جنگ را یاد آور شویم، باید به این اظهارات آقای رضایی اشاره کنیم مبنی بر اینکه «کاظمی از شیوه فرماندهی در صحنه»

پیروی می‌کرد، به گونه‌ای که همیشه خود پیش‌تر از رزمندگان حرکت می‌کرد.» آقای علانی نیز در این مورد می‌گوید: «عملکرد فرماندهی شهید کاظمی به گونه‌ای بود که هیچ وقت از راه دور فرماندهی نمی‌کرد و مرتب در خط مقدم حضور داشت. این امر باعث شده بود تا لشکر ۸ نجف را در اکثر عملیات‌ها ببینیم.»

به راستی چرا با وجود چنین مردانی در دوران دفاع مقدس، جوانان این مرز و بوم در شرایط فعلی چندان تمایلی به الگو گرفتن از شخصیت آنها نشان نمی‌دهند؟ آیا می‌توان دلیل این امر را در نحوه معرفی کردن افرادی مثل شهید کاظمی به جامعه دانست؟ آیا شهید کاظمی به عنوان یک قهرمان ملی قابل الگو برداری نیست؟ تصویر این الگو چگونه باید به جامعه ارائه شود تا همه اقشار به سوی آن کشانده شوند؟

پسین از جنگ

عملکرد شهید کاظمی در فردای پس از جنگ موجب شد تا برای توصیف شخصیت ایشان از واژه‌هایی چون «داشتن درک سیاسی و امنیتی بالا»، «معتقد به نظام ولایت فقیه» و «همیشه رزمنده» هم استفاده شود.

سخنان و رفتار شهید کاظمی بیانگر آن است که این بزرگوار دیدگاه عمیقی نسبت به انقلاب اسلامی، اهداف و آینده آن داشتند. آنجا که می‌نویسد: «تکرار مجدد تاریخ در دومین حکومت اسلامی بعد از حکومت علی (ع)»^{۱۰}

زنده کردن دوران صدر اسلام و تشبیه وقایع جنگ به آن دوران در نوشته‌های شهید کاظمی مورد تأکید بوده است: «در آن لحظاتی که سختی کار بر ما فشار می‌آورد، باید سختی روز کربلا را به یاد بیاوریم. لحظات حرکت مال‌لحظاتی است که در دوران اسلام گذشته، مادر حرکت جدیدی هستیم، ولی مشابه حرکت مادر زمان انبیاء و اولیاء خداوند اتفاق افتاد.»

آقای رضایی در مورد این اعتقاد ایشان می‌گوید: «وی نسبت به ولایت و رهبری نظام، اعتقاد فوق‌العاده محکمی داشت. به گونه‌ای که در حوادث سیاسی اصفهان و نجف آباد، کوچک‌ترین تزلزلی به خود راه نداد و از رهبری حمایت کرد.»

با وجودی که تعدادی از دوستانش از این اعلام موضع صریح وی ناراحت شدند، اما ایشان پیروی خود را به صراحت اعلام کرد.»^{۱۱}

اما آنچه که موجب شد تا اکثر فرماندهان و هم‌زمان این شهید در مورد دوران پس از جنگ با قاطعیت به افتخارات شهید کاظمی ببالند، تلاش‌های این شهید در دوران فرماندهی قرارگاه حمزه سیدالشهداء می‌باشد. در این زمان بود که سردار احمد کاظمی با خلاقیت و نبوغ خاص خود که برخاسته از تجربیات دوران جنگ بود، در تأمین امنیت داخلی کشور نقش فعال و مؤثری ایفا می‌نماید. در سال ۱۳۷۲ فرماندهی قرارگاه حمزه در شمال غرب کشور به ایشان واگذار شد. در آن زمان شرارت، ارباب و ایجاد وحشت از سوی دشمنان انقلاب در آن منطقه، امنیت را به پایین‌ترین سطح خود رسانده بود. اما شهید کاظمی در مدت سه سال هم منطقه را از نظر نظامی امن کرد و هم در یک لشکرکشی به داخل خاک عراق و محاصره مرکز فرماندهی نیروهای ضد انقلاب که در عراق مستقر بود، از آنها تعهد سیاسی گرفت که دست از مبارزه مسلحانه بکشند. تنها پس از این تلاش‌ها بود که شورای عالی امنیت ملی کشور به صورت رسمی منطقه را در وضعیت عادی اعلام کرد. به اعتقاد آقای محمود احمدپور، درایت کم نظیر شهید کاظمی باعث شد تا بدون شلیک حتی یک گلوله، این گروه‌های تروریستی متزلزل شوند و رسانه‌های بزرگ دنیا از این اقدام به عنوان «عملیات شگفت‌آور سپاه پاسداران در عمق خاک عراق» یاد کردند.

شوق شهادت در دل ایشان شعله می‌کشید

مقام معظم رهبری به مناسبت شهادت سردار کاظمی و همراهانش این گونه فرمودند: «فقدان شهادت‌گونه سردار رشید سپاه اسلام سرلشکر احمد کاظمی و تعدادی از سرداران و افسران سپاه در حادثه هواپیما، اینجانب را داغدار کرد. این فرمانده شجاع و متدین و غیور از یادگارهای ارزشمند دوران دفاع مقدس و در شمار برجستگان آن حماسه بی‌نظیر بود. تدبیر و قدرت فرماندهی او در طول جنگ ۸ ساله کارهای

بزرگی انجام داده و او بارها تا مرز شهادت پیش رفته بود. آرزوی جان باختن در راه خدا در دل او شعله می‌کشید و او با این شوق و تمنا در کارهای بزرگ پیش قدم می‌گشت. اکنون او به آرزوی خود رسیده و خدا را در حین انجام دادن خدمت ملاقات کرده است.»

محسن رفیق دوست نیز طی مصاحبه‌ای می‌گوید: «همیشه شوق شهادت داشت. یکی از کارهای من این بود که موقع عملیات به جبهه سر می‌زدم، برای فرماندهان صدقه کنار می‌گذاشتم و نذر می‌کردم که بمان. زمانی که کاظمی این مسئله را فهمید، به من گفت این کار را نکن، درست نیست، شهادت برای مایک خیر است و تو صدقه می‌دهی تا جلوی کار خیر را بگیری.» حسین علایی نیز در مورد این شوق عظیم در وجود شهید کاظمی می‌گوید: «چند ماه قبل از شهادتش، حالتی به او دست داده بود که احساس می‌کرد از دوستان شهیدش عقب مانده است. دائم اسم حسین خرازی، مهدی باکری و شهدایی مثل خود را می‌آورد و ابراز می‌کرد که از آنها جا مانده است. نوعی نگرانی به او دست داده بود. در حرف زدن و دعا کردنش مرتب درخواست می‌کرد که من بروم به آنها بپیوندم.» خود شهید کاظمی هم وصیت کرده بود: «دری از درهای بهشت از کنار قبر حاج حسین خرازی می‌گذرد که وصیت می‌کنم من را آنجا خاک کنید.»

با وجود این، حق مطلب را در این خصوص یکی از نویسندگان سایت بازتاب ادا می‌کند و می‌نویسد: «تازه متوجه شدم که شهیدان بعد از جنگ مانند کاظمی، صیاد شیرازی و... خالص‌ترین و شاید لایق‌تر از شهدای زمان جنگ هستند، چرا که محبوب یگانه، آنانی را انتخاب کرده که بتوانند بر مواضع، اعتقادات و ایمان خود پس از گذشت ۱۷ سال از پایان جنگ پایدار بمانند و آن را حفظ کرده و حتی ارتقاء دهند.»^{۱۲}

بر زمین افتادن درختی تناور

«گرچه رفتن هر شهیدی را به پرپر شدن گل تشبیه می‌کنند، اما به حق باید گفت رفتن حاج احمد تنها پرپر شدن یک گل نبود، بر زمین افتادن درختی تناور بود. حاج احمد، سرو راست

خواهم پرداخت.»^{۱۵}

قامت و سر به فلک کشیده‌ای در توان دفاعی و نظامی کشور محسوب می‌شد. او حاصل عمر شهدای بزرگ و بی‌شماری بود که فقدانش خسارت جبران‌ناپذیری بر پیکر کشور وارد کرد.»^{۱۳}

با توجه به نکته مهم فوق است که وقتی نسبت به این حادثه اظهار تاسف می‌شود، پیامدهای آن بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی می‌گوید: «حادثه تلخ هوایما و شهادت کاظمی رمق از روحيات ما گرفت و حقیقتاً زمان را برای ما تلخ کرد.»^{۱۴} حسین علایی نیز تأکید می‌کند که «پرورش احمد کاظمی از طریق کلاس آموزش و مانور امکان‌پذیر نیست.

احمد کاظمی، محصول قدرت نمایی ایران در دوران جنگ تحمیلی است. محصول تفکر حضرت امام(ره) برای پرورش انسان هاست. همان طوری که مهدی باکری و دیگران بودند. دوران جنگ و آن شرایط و خصوصیات و روحیه‌ای که امام(ره) در بین رزمندگان می‌دمید، این افراد را تربیت کرد. جای آنها به سادگی پر نمی‌شود.»

البته آقای رضایی وجه دیگری از این حادثه را این گونه عنوان می‌کند: «شهادت وی، پیام تکان‌دهنده‌ای برای دوستان و یاران بود. به گونه‌ای که آنان را بار دیگر به ارزش‌های دفاع مقدس بازگرداند و آن ارزش‌ها را زنده کرد. شهادت احمد مانند شوکی بود بر رزمندگان و ایثارگران و برای آنان گذشته را زنده کرد.»

دنیایی سخن‌ناگفته در مورد شهید کاظمی

وقتی در مورد مسائل جنگ به سراغ فرماندهان نظامی و مسئولان سیاسی آن دوران می‌رویم، پس از گذشت ۱۷ سال از پایان آن، تأکید می‌کنند که هنوز زمان بیان بسیاری از ناگفته‌های آن نرسیده است. ظاهراً این ایده در مورد فرماندهان به جای مانده از آن دوران هم صدق می‌کند. آقای رضایی در اولین اظهارات خود پس از شهادت سردار کاظمی گفت: «دنیایی سخن‌ناگفته، از رشادت‌های کاظمی وجود دارد که در فرصت مناسب برای ثبت در تاریخ به بازگویی آن

یادداشت‌ها

- ۱ ویژه‌نامه شرق، ۱۳۸۴/۱۲/۵.
- ۲ خیرگزاری فارس، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹.
- ۳ سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۱۰/۲۲.
- ۴ مأخذ ۱.
- ۵ سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۱۰/۲۶.
- ۶ مأخذ ۱.
- ۷ ویژه‌نامه روزنامه جمهوری اسلامی، بهمن ۱۳۸۴.
- ۸ همان.
- ۹ مأخذ ۱.
- ۱۰ مأخذ ۷.
- ۱۱ مأخذ ۱.
- ۱۲ سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۱۰/۲۷.
- ۱۳ سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۱۰/۲۱.
- ۱۴ سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹.
- ۱۵ همان.